

MOT EN NY GLOBAL SAMFUNNSKONTRAKT – ARBEIDERRETTIGHETER I KAMPEN FOR FATTIGES ADGANG TIL LOV OG RETT.

Resymé fra arbeidsgruppe 3 under Kommisjonen for fattiges adgang til lov og rett, ledet av tidligere finansminister i Sverige, Allan Larsson.

Gruppen presenterer to hovedbudskap:

- 1) det er presserende å få dekket underskuddet på rettigheter for arbeidere i uformell sektor som skaper lav produktivitet, lave lønninger og høy risiko; og
- 2) koalisjonen mellom fagbevegelse, regjeringer, sivilt samfunn og arbeidsgivere gir håp for en ny giv i dette arbeidet.

Følgende prinsipper står sentralt:

- Arbeidere og ansatte må ha identitet, stemme og organisasjonsrett
- Arbeidsvern må fremme synergien mellom beskyttelse og produktivitet, og institusjonene for å håndtere dette er effektive og har nok ressurser
- Tre basiselementer må være regulert: helse og sikkerhet på arbeid, arbeidstid, og minimumslønn
- Arbeidsmarkedet må utvikles i samspill mellom privat og offentlig sektor, og være sensitivt overfor alle typer diskriminering. Et viktig prinsipp er: "Access to opportunities"
- Sosiale goder må være fordelt på alle og ikke bare på arbeidstakere i formell sektor (universalitetsprinsippet)
- Adgang til lov og rett må være drivkraft for kvinners rettigheter i uformell sektor (opportunity, rights, protection and voice)
- Urfolks rettigheter må kobles mot arbeidstakerrettigheter

Arbeidsgruppens anbefalinger for reform:

- Reform må starte og utformes nasjonalt, og gjennom sosial dialog med alle stakeholdere
- Det regionale nivået må mobiliseres til å støtte og ha lederroller i arbeidet for decent work
- Det må være bedre samsvar mellom globale initiativer (ILO, Verdensbankens fattigdomsprogrammer) og nasjonale agendaer
- Det bør være bedre gjensidig informasjon og nettverk mellom private initiativer for etikk i arbeidslivet, for eksempel hos multinasjonale selskaper
- Giversamfunnet må mobiliseres bedre for å støtte decent work
- Det må utarbeides bedre analyser av hvordan gode betingelser i arbeidslivet fører til økonomisk vekst og økt produktivitet
- Data om uformell sektor og dens bidrag til økonomien må systematiseres og forbedres.

En global samfunnskontrakt med anerkjennelse av at eiendomsrett, arbeidstakerrettigheter, og beskyttelse av næringsvirksomhet må utvikles i samspill mellom arbeidsgiverne, arbeidstakerne og myndighetene. Myndighetenes rolle i kontrakten er å beskytte, og borgere har rett på slik beskyttelse.

2. Hva er adgang til lov og rett?

Arbeidsgruppen peker på viktige faktorer som at lov og rett både dreier seg om formelle rettigheter, og uformelle rettigheter som har med oppfatningen av rettferd å gjøre. Adgang til lov og rett gir først og fremst en valgmulighet; en reell mulighet til å foreta valg, og så kunne leve med valgene sine. Det er også både prosess, og et mål i seg selv. Dette gir et tidsperspektiv; empowerment tar tid, men oppnås gjennom skrittvis handling. Arbeiderrettigheter har som utgangspunkt rettigheter på arbeidsplassen, deltakelse i beslutninger og rett til reelle valg.

3. Hva er uformell sektor?

500 millioner arbeidstakere defineres som verdens fattige (under 1 dollar om dagen). De aller fleste av disse er utenfor formaliserte rammer. Generelt er uformell sektor preget av lav produktivitet, lave lønninger, dårlige arbeidskår, høy risiko, og liten eller ingen sosiale goder eller beskyttelse. Mellom halvparten og to tredjedeler av arbeidskraften utenom jordbruket har det slik; 47 prosent i Midt-Østen og Nord-Afrika; 71 prosent i Asia, og Afrika 78 prosent. Inkluderer man jordbrukssektoren øker tallene til opp mot 93 prosent.

Uformell sektor kan deles i to; den selvstendige (self-employed) og lønnsinntakere. Lønnsinntakere av dette slaget arbeider både i formelle og uformelle bedrifter og kan ofte være leilighetsarbeidere. I utviklingslandene er private selvstendige aktører i overveldende flertall av arbeidsstokken, mens disse bare utgjør 12 prosent i vestlig økonomi.

Hvem er de? De arbeider hjemmefra eller er gateselgere, de arbeider i familien eller i industrien. Det er en svært sammensatt gruppe og med svært ulike lønninger og livsbetingelser. Kvinner er i flertall, og det er viktig at en rettighetsbasert agenda differensieres overfor disse ulike gruppene.

Det er tre hovedtrender hva gjelder uformell sektor: 1) den vokser raskere enn formell sektor som en global trend, 2) ved høy økonomisk vekst øker også det uformelle segmentet noe og, 3) det må svært høye veksttall til før uformell sektor minsker signifikant.

En viktig problemstilling er feminiseringen av arbeidskraften. Dette gjelder både i tall og innhold tradisjonelt knyttet til kvinners inntreden i arbeidsmarkedet; lav status, lav lønn, og utbytting. Om det er en direkte sammenheng mellom økt uformalitet og

kvinneraten er debattert. Rapporten problematiserer også kvinners deltidsjobbing i vestlige land. Kvinner representerer 82 prosent av deltidsarbeidende i EU, og særlig i tjenestesektoren. I utviklingsland er trenden at deltidsarbeid er mest i industrien. Kvinner utgjorde også en tredjedel av private, "self-employed", i OECD-landene.

350 millioner av verdens innbyggere er urfolk. I tillegg til andre former for eksklusjon er eksklusjon fra det moderne arbeidsmarkedet. Arbeidsledighet er generelt høyere blant urfolk enn andre. Ved utkjøp eller utestengelse fra sine tradisjonelle områder blir disse ofte migranter, sesongarbeidere, eller langpendlere. Lønnsdiskriminering og tvangsarbeid florerer. Å gi fattige adgang til lov og rett, må for urfolk innebære rett til å fortsette sitt tradisjonelle levesett. Studier fra land som Bolivia, Kambodsja, Kamerun, Guatemala og Nepal viser at anti-fattigdomskampanjer ofte ikke tar hensyn til urfolks rettigheter. Også arbeidstakerrett må ta hensyn til kollektiv rett for urfolk i tillegg til individuell beskyttelse.

4. Et arbeidsmarked er ikke et vanlig marked.

Arbeidskraft er ikke en vanlig vare, og arbeidsmarkedets funksjon er å være mekanisme for merverdi og vekst, og fordelingspolitikk og velferd. Arbeiderrettigheter er en standard å måle og effektivisere menneskerettigheter mot. Lovgivning er tradisjonelt utviklet alle steder for å ta vare på disse aspektene, men stort sett alltid i formell sektor med et formelt forhold mellom arbeidstakere og arbeidsgivere. Størrelsen på uformell sektor viser at loven derfor kommer til kort. Manglende rettigheter i praksis kan også skrive seg fra manglende legitimitet for lovene selv; en brist på tillit gjennom dårlige styresett og korrupsjon, som har tvunget mange over i uformell sektor. Også det faktum at både arbeidstakerorganisasjoner og arbeidsgiversiden har hatt fokus på den formelle økonomien og formelt registrerte arbeidstakere har bidratt til denne skjevheten. Til sist ser vi også at effektive overvåkings- og gjennomføringsmekanismer ofte er mangelvare.

Formalisering må ikke være en betingelse for å få rettigheter og beskyttelse. Rettighetene må være knyttet til minimumsstandarder der fattige i uformell sektor også kan forfekte rettigheter uten at dette krever formalisering. ILO har utviklet regelsett for dette, bla. gjennom Konvensjonen for hjemmearbeid fra 1996, og 2002-erklæringen om uformell sektor.

Rettferdig globalisering innebærer decent work for alle, uavhengig av hvilken sektor man hører hjemme i. Arbeidsgruppen går inn for minimumsstandarder for arbeidere i uformell sektor som norm; dette er også standarder som er reflektert for eksempel i frihandelsavtaler mellom USA, og land i Asia og Latin-Amerika. De innebærer rettigheter som rett til hvile, helseforsikring, og minimumslønn. Et nytt inspeksjonsregime bør lages for effektiv gjennomføring her. Kontroll er viktig og må sikres gjennom nasjonalt pålegg. Men det aller viktigste er å kunne gå skrittvis frem for å sikre de ansattes rettigheter i uformell sektor, ved at normer som etableres ikke er kostbare i seg selv. Arbeidsgruppen argumenterer videre for at universelle rettigheter

som ikke er knyttet til formell arbeidskontrakt bør utprøves. Chile innførte for noen år siden grunnpensjon for alle, og Bolivia og Brasil har tilsvarende. Gruppen mener at ved å koble sosiale rettigheter fra formell inntekt, og ikke til den, kan gjøre det lettere å formalisere ansettelsesforhold sett fra arbeidsgivers side.

5. Forholdet mellom økonomisk vekst og arbeidsregulering.

Den viktigste prøvesteinen for om arbeid fører ut av fattigdom er om inntekten rekker til å gi den enkelte og dens familie et bedre liv. For de 500 millionene arbeidstakere med under en dollar om dagen er svaret nei. Det er ikke fravær av økonomisk aktivitet som er deres problem, men hva slags økonomisk aktivitet. Sammenhengen mellom lavkvalitet og lav produksjon og fattigdom er klinkende klar: hvis folk tjente mer, var det færre fattige.

Verdensbankens undersøkelser viser at arbeidsregulering kommer på 11- plass av hva som hindrer bedriftenes virke og vekst. Bare seks prosent av de som svarer viser til regulering av arbeidsmarkedet som et alvorlig hinder for bedriften. Men undersøkelsene viser også at kostnaden ved slik regulering er høyere jo fattigere landets økonomi er, blant annet fordi sosialkostnader her som regel interneres. Forskerne har delt syn på om regler for arbeidslivet hindrer økonomisk vekst. Den viser til svakheter i undersøkelsene ved både deres presisjonsnivå og forholdet mellom data og bastante konklusjoner. Gruppen advarer mot forenklete konklusjoner på dette området i det økonomisk vekst også innebærer den sosiale kontrakten som veksten i seg selv skal bære. Debatten må i det hele tatt bringes bort fra en ideologisk konflikt til et fokus på hvordan et regelverk kan styrke den enkelte og samtidig fleksibiliteten i overgangene mellom uformell og formell sektor. Det vises videre til landspesifikke studier, der det finnes sterkere korrelasjon mellom formelle arbeidslivregler og incentiv til å forbli i uformell sektor. Andre faktorer, som bedriftens størrelse i seg selv, er relevant, likeså i hvilken grad eksisterende mekanismer som regulerer arbeidsmarkedet er effektive. Minstelønnregimer er et godt eksempel på dette.

Rapporten inneholder til slutt en del interessante enkeltstudier om hvordan uformell sektor har organisert seg i Thailand, Filippinene, og India. Det er også eksempler fra hvordan slumboere som har fagorganisert seg; (Filippinene, India) og nye sosiale goder til folk i uformell sektor (Filippinene). Minimum levestandardstøtte i Kina; formalisering av underkontraktører (Chile); minimumsstandarder i arbeidslivet mellom formell og uformell sektor (Spania); og tredjeparts meklingsmekanismer for fattige (Tadjikistan). Fra Senegal er det hentet eksempler på hvordan nye regimer for underleverandører kan skape lettere tilgang for uformell sektor.